

Оцінка ефективності пілотного проєкту з апробації рекомендацій ВООЗ щодо шкіл без нікотину та тютюну за результатами соціологічного опитування

Резюме аналітичного звіту

ЗМІСТ

ІНФОРМАЦІЯ ПРО ДОСЛІДЖЕННЯ	3
----------------------------	---

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ	5
--------------------	---

ВИСНОВКИ	9
----------	---

ІНФОРМАЦІЯ ПРО ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження серед школярів та персоналу шкіл було проведено ГО «Центр громадянського представництва «Життя» на замовлення Бюро ВООЗ в Україні. Метою цього дослідження була оцінка ефективності коротких інформаційних інтервенцій в рамках тестування посібника ВООЗ «Школи без нікотину та тютюну» (далі, інформаційної кампанії «Школи без нікотину та тютюну») у чотирьох закладах освіти з метою його вдосконалення та розповсюдження позитивного досвіду в Україні та світі.

Дослідження проводилося в 4 закладах середньої освіти — у м. Києві (Кловський ліцей №77, СЗШ № 230), у м. Рівне (Школа №25) та Рівненській області (Бистрицький ліцей). До участі в опитуванні були залучені учні 9-11 класів та працівники школи (акцент на учнів).

Опитування включало два етапи. Перший раунд опитування був проведений до початку інформаційної кампанії «Школи без нікотину та тютюну», повторне опитування — після проведення інформаційної кампанії, задля того, аби виявити можливі зміни в обізнаності, установках та поведінці школярів та персоналу школи щодо вживання тютюнових та нікотинових виробів, які могли статися унаслідок впливу інформаційної кампанії.

Перший раунд опитування проводився протягом 20 вересня–1 жовтня 2021 року, другий раунд — 19–26 листопада 2021 року.

Опитування проводилося методом самозаповнення анкети. Учасники дослідження були поінформовані про цілі дослідження та його тему. Участь в опитуванні була добровільною. Перед початком заповнення анкети учасників просили ознайомитися із визначенням, що означає «вживання тютюнових виробів», а також поясненням, що таке системи для нагрівання тютюну, електронні сигарети та нікотинові подушечки, аби упевнитися, що всі учасники однаково і правильно розуміють поняття, які використовуються у анкеті дослідженні. Після заповнення, учасники повертали анкету організатору опитування.

Загалом під час першого раунду в анкетуванні взяли участь 418 осіб, під час другого — 391 особа. Максимальна похибка вибірки (із довірчою імовірністю 95%) становить 2,7% для першого раунду опитування, 2,9% для другого раунду опитування.

Основні параметри дослідження наведені в Таблиці 1.

Таблиця 1. Основні параметри дослідження

	1 раунд	2 раунд
Період опитування	20 вересня–1 жовтня 2021 року	19-26 листопада 2021 року
Кількість респондентів, усього	418	391
У тому числі:		
Кловський ліцей, м.Київ	98	98
СЗШ № 230, м.Київ	97	99
Школа №25, м.Рівне	179	169
Бистрицький ліцей, Рівненська обл.	44	25
Максимальна похибка вибірки (із довірчою імовірністю 95%)	2,7%	2,9%

Характеристики учасників обох раундів є подібними, що свідчить про відсутність суттєвих зміщень у вибірках двох етапів опитування.

В анкетуванні приблизно рівною мірою взяли участь як чоловіки, так і жінки. Вік учасників — від 14 років. Більшість (95%) учасників опитування — школярі, і близько 5% - вчителі (Таблиця 2).

Таблиця 2. Характеристики учасників дослідження, 1 і 2 раунд

	1 раунд		2 раунд	
	Кількість	Відсоток до тих, хто відповів	Кількість	Відсоток до тих, хто відповів
ВІК				
14 років	146	35,0	111	28,5
15 років	133	31,9	137	35,1
16 років	105	25,2	93	23,8
17 років	14	3,4	30	7,7
18 і більше років	19	4,6	19	4,9
СТАТЬ				
Чоловіча	188	45,3	172	44,3
Жіноча	227	54,7	216	55,7
КЛАС				
9 клас	187	44,7	172	44,0
10 клас	107	25,6	101	25,8
11 клас	105	25,1	99	25,3
Працюють у школі	19	4,5	19	4,9

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ

Вживання нікотинових та тютюнових виробів

- Проведене опитування свідчить про доволі високу поширеність вживання тютюнових та нікотинових виробів серед представників цільової аудиторії. Серед усіх учасників опитування:
  - ▶ Будь-коли курили або вживали інші види нікотинових або тютюнових виробів 40,2% за даними першого раунду опитування, 43,1% — другого раунду опитування.
  - ▶ Протягом останніх 30 днів нікотинові або тютюнові вироби вживали 25,0% учасників першого раунду опитування, і 19,7% учасників другого раунду опитування.
  - ▶ На час опитування курили або вживали будь-які нікотинові або тютюнові вироби близько п'ятої частини — 18,8% учасників першого раунду, і приблизно стільки ж (17,4%) під час повторного опитування.
- Найбільш поширеними видами нікотинових та тютюнових виробів серед учасників опитування є:
  - ▶ електронні сигарети, вейпи (про вживання таких виробів протягом останніх 30 днів повідомили 19,2% учасників першого опитування, і 13,0% під час повторного опитування);
  - ▶ сигарети (вживали протягом останніх 30 днів 7,5% учасників першого раунду, 6,4% — другого раунду опитування);
  - ▶ кальян (вживали протягом останніх 30 днів 7,5% учасників першого раунду, 4,1% — другого раунду опитування);
  - ▶ тютюнові вироби для електричного нагрівання (вживали протягом останніх 30 днів 6,0% учасників першого раунду, 3,8% — другого раунду опитування).

Наміри відмовитися від вживання нікотинових та тютюнових виробів

- Серед поточних споживачів відсоток тих, хто хотів би відмовитися від цієї звички переважає над відсотком тих, хто не хотів би, хоча значна частина споживачів не мали однозначної позиції. Після інформаційної кампанії, наміри відмовитися від вживання нікотинових та тютюнових виробів лишилися практично такими ж, як і під час першого опитування:
  - ▶ За даними першого раунду, на час опитування курили або вживали будь-які нікотинові або тютюнові вироби 18,8%, з них 7,7% хотіли би відмовитися, 4,1% — ні, і 7,0% — не знали напевно.
  - ▶ За даними другого раунду, на час опитування курили або вживали будь-які нікотинові або тютюнові вироби 17,4%, з них 5,9% хотіли би відмовитися, 3,8% — ні, і 7,7% — не знали напевно.
- Близько половини поточних споживачів намагалися відмовитися від вживання нікотинових або тютюнових виробів протягом останніх 12 місяців,

як за даними першого, так і за даними другого раунду опитування.

■ Повторне опитування після інформаційної кампанії показало суттєве збільшення відсотка тих, хто будь-коли отримував допомогу чи пораду, як відмовитися від вживання тютюнових або нікотинових виробів:

- ▶ Відсоток тих, хто отримував пораду, як відмовитися від вживання тютюнових виробів, збільшився із 16,3% усіх опитаних до 26,8% (або із 44,2% тих, хто будь-коли вживав нікотинові або тютюнові вироби до 76,7%).
- ▶ Відсоток тих, хто отримував пораду, як відмовитися від вживання нікотинових продуктів, збільшився із 14,2% усіх опитаних до 20,1% (або із 38,8% тих, хто будь-коли вживав нікотинові або тютюнові вироби до 58,6%).

Вплив вторинного тютюнового диму та аерозолів

■ Після інформаційної кампанії відсоток тих, хто помічав випадки куріння чи вживання нікотинових або тютюнових виробів в будівлі школи або її на території протягом останніх 14 днів трохи знизився, хоча і лишається доволі вагомим:

- ▶ вживання тютюнових виробів (сигарети, самокрутки тощо) у школі бачили 35,6% учасників першого раунду і 31,2% учасників повторного опитування;
- ▶ куріння електронних сигарет бачили 35,9% учасників першого раунду і 29,4% учасників повторного опитування;
- ▶ випадки вживання тютюнових виробів для електричного нагрівання спостерігали 31,6% учасників першого раунду і 26,6% учасників повторного опитування;
- ▶ вживання нікотинових подушечок у школі бачили 7,9% учасників першого раунду і 9,7% учасників повторного опитування.

■ Дані опитування свідчать, що представники цільової аудиторії у більшості знають про шкідливість вторинного тютюнового диму та вторинного аерозолю (пари), і після інформаційної кампанії обізнаність щодо цього трохи посилилася. Хоча відсоток тих, хто вважає шкідливим вторинний аерозоль від тютюнових виробів для електричного нагрівання або електронних сигарет лишається трохи меншим, ніж відсоток тих, хто знає про шкідливість вторинного диму від тютюнових виробів. Після інформаційної кампанії:

- ▶ Відсоток тих, хто вважає шкідливим вторинний дим від тютюнових виробів збільшився із 83,9% до 87,9%;
- ▶ Відсоток тих, хто знає про шкідливість вторинного аерозолю від тютюнових виробів для електричного нагрівання збільшився із 73,3% до 82,0%;
- ▶ Відсоток тих, хто назвав шкідливим вторинний аерозоль від електронних сигарет збільшився із 64,2% до 79,0%.

■ Також більшість знають про шкідливість тютюнових виробів для елек-

тричного нагрівання та електронних сигарет для курця, і другий раунд опитування показав зростання обізнаності про шкідливість таких пристроїв:

- ▶ Відсоток тих, хто вважає куріння тютюнових виробів для електричного нагрівання шкідливим для курця збільшився із 83,2% до 86,1%;
  - ▶ Відсоток обізнаних, що вживання електронних сигарет є шкідливим для курця, збільшився із 75,4% до 84,4%.
- Проведене опитування показало збільшення відсотка тих, хто отримував нову інформацію про ризики вживання нікотинових та тютюнових виробів протягом останніх 30 днів на території школи, із 68,4% під час першого раунду і 81,2% під час другого раунду опитування. Нова інформація, яку бачило найбільше учасників опитування - плакати про шкоду електронних пристроїв для куріння, наклейки про заборону вживання нікотинових та тютюнових виробів, плакати про шкоду пасивного куріння.
  - Близько 7,4% учасників першого раунду опитування, і приблизно стільки ж (8,1%) у другому раунді (або ж близько 15,0% тих, хто спостерігав такі випадки за даними першого раунду, 19,9% - другого) повідомили, що вони протягом останніх 14 днів робили зауваження людям, які курили нікотинові або тютюнові вироби у школі або на її території.
  - Абсолютна більшість опитаних школярів та працівників шкіл знають, що всередині будівлі або на території школи заборонено курити або вживати нікотинові або тютюнові вироби, і після інформаційної кампанії відсоток обізнаних дещо збільшився. Попри це, відсоток тих, хто обізнаний про заборону куріння тютюнових виробів у школі лишається дещо вищим, аніж відсоток тих, хто вважає забороненим куріння тютюнових виробів для електричного нагрівання, електронних сигарет або вживання нікотинових подушечок:
    - ▶ Про заборону курити тютюнові вироби знають 87,4% учасників першого раунду і 92,8% учасників другого раунду опитування;
    - ▶ 80,1% учасників першого раунду і 85,8% учасників повторного опитування вважають, що всередині будівлі або на території школи заборонено курити тютюнові вироби для електричного нагрівання¹;
    - ▶ Про заборону курити електронні сигарети знають 72,6% учасників першого раунду і 82,0% учасників повторного опитування;
    - ▶ Про те, що вживання нікотинових подушечок у школі заборонено знають 74,9% учасників першого раунду і 81,0% учасників повторного опитування.
  - Більшість опитаних школярів та працівників шкіл (57,5% у першому раунді і 62,5% у другому раунді опитування) підтримують посилення контролю за дотриманням заборони на вживання нікотинових або тютюнових виробів у школі або на її території.

Реклама та просування нікотинових та тютюнових виробів

¹ Станом на грудень 2021 р. законопроект, який заборонить вживання електронних пристроїв для нагрівання у громадських місцях, очікує на друге читання у Верховній Раді України.

- Опитування свідчить про доволі високу поширеність випадків реклами і просування нікотинових та тютюнових виробів неподалік навчальних закладів або на території:
  - ▶ 35,8% учасників першого раунду опитування і стільки ж (35,6%) під час повторного опитування вказали, що вони протягом останніх 14 днів бачили ті чи інші предмети, пов'язані з курінням (недопалки сигарет чи стіків, попільнички, сірники або запальнички) всередині будівлі школи або на її території.
  - ▶ 39,1% учасників першого раунду опитування і 46,6% у другому раунді опитування повідомили, що вони бачили рекламу або просування нікотинових та тютюнових виробів, нікотинову або тютюнову рекламну продукцію недалеко від території школи протягом останніх 14 днів.
- Більшість (64,2% під час першого раунду і 73,8% під час повторного опитування) бачили таблички, які забороняють куріння/вживання нікотинових та тютюнових виробів (сигарети, тютюнові вироби для електричного нагрівання, електронні сигарети, нікотинові подушечки) всередині будівлі школи або на її території протягом останніх 14 днів.

ВИСНОВКИ

Проведене опитування свідчить, що **інформаційна кампанія мала певний позитивний вплив на обізнаність** представників цільової аудиторії стосовно ризиків вживання нікотинових та тютюнових виробів. Зокрема, після інформаційної кампанії:

- Зросла частка людей, які отримували нову інформацію про ризики вживання та способи відмовитися від вживання нікотинових та тютюнових виробів;
- Збільшився відсоток тих, хто знає про шкідливість вживання тютюнових та нікотинових виробів, як для людини, що їх вживає, так і для оточення;
- Збільшився відсоток тих, хто знає про те, що заборонено вживати тютюнові та нікотинові вироби у будівлі або на території школи;
- Збільшилася підтримка посилення контролю за дотриманням заборони на вживання нікотинових або тютюнових виробів у школі або на її території.

Водночас навіть після інформаційної кампанії представники цільової аудиторії **схильні вважати електронні сигарети та тютюнові вироби для електричного нагрівання менш шкідливими порівняно із звичайними сигаретами, і обізнаність про шкідливість таких виробів лишається не повною.**

Дослідження також фіксує деякий **вплив інформаційної кампанії на поведінку споживачів**, зокрема, за свідченням учасників опитування, після інформаційної кампанії трохи зменшилася поширеність випадків вживання нікотинових та тютюнових виробів у навчальних закладах, зокрема зменшилася частка тих, хто бачив випадки куріння сигарет, електронних сигарет чи тютюнових виробів для електричного нагрівання на території школи чи в будівлі. Також, за даними опитування, у другому раунді дослідження дещо зменшився відсоток тих, хто вживав нікотинові або тютюнові вироби протягом останнього місяця, тобто інформаційна кампанія могла призвести до відмови від вживання серед частини нерегулярних споживачів.

Разом із тим, **інформаційна кампанія мала невеликий вплив на бажання припинити вживати серед поточних споживачів.** Відсоток поточних споживачів також практично не змінився. На попередньому рівні лишилася готовність людей реагувати на випадки куріння чи вживання нікотинових або тютюнових виробів на території школи. Оскільки формування такої поведінки може потребувати більше часу і зусиль, ефект окремої короткотермінової інформаційної кампанії у цих аспектах міг виявитися менш помітним.

Таким чином, в цілому проведену інформаційну кампанію можна вважати доволі ефективною (попри її короткостроковість та мінімальні інтервенції), а використані матеріали — помітними і зрозумілими для представників цільової аудиторії.

Доцільним є продовження інформаційних кампаній про шкідливий вплив нікотинових та тютюнових виробів на здоров'я курця та його оточення як безперервний процес протягом усього навчального року. В тому числі прийняття Політики «Школи без нікотину та тютюну», її імплементація та оціню-

вання на регулярній основі задля створення здорового навчального середовища, захисту здоров'я учнів та персоналу школи від шкідливого впливу тютюну, тютюнового диму, нікотину та аерозолів шляхом запобігання початку куріння серед школярів та зменшення поширеності куріння серед учнів та вчителів, а також виконання законодавства України. Ефективний моніторинг за допомогою опитування бажано проводити двічі на рік, щоб оцінити вплив заходів та фіксувати прогрес.